

2 тақырып. ЭМР-дің методологиясы жөніндегі ұғым және оның элементтері

1. Экономиканы мемлекеттік реттеудің әдісі мен механизмдері.
2. Монополияға қарсы мемлекеттік реттеу
3. ЭМР-дің құралдары мен принциптері және олардың ерекшелігі.
4. Жиынтық сұраныс пен жиынтық ұсыныс.
5. Акселератор, мультипликатор түсінігі.

1. Экономиканы мемлекеттік реттеудің әдісі мен механизмдері

Экономиканы мемлекеттік реттеудің басты міндеті – мемлекет мүддесін сақтау, қоғамды және халықтың әлсіз топтарын әлеуметтік жағынан қорғау болып табылады. **Экономиканы реттеудің негізгі әдістері:**

1-ші, *нарықтық*, яғни тауар-ақша қатынастары мен баға арқылы өндірістің өсіп дамуы төлем қаблеті бар сұранысқа байланысты. Сонымен қатар нарықтық тетіктер экономиканың дамуын сипаттап қана қоймайды, оның құлдырауын, дағдарысқа ұшырауын да көрсетеді.

3-ші, тікелей мемлекеттік басқару – яғни жекелеген салаларда объектілерді толықтай немесе жартылай басқаруды, экономика мен қоғам қауіпсіздігін қамтамасыз ететін салаларды, мемлекет тарапынан қолдауды талап етеді. Оған әскери қорғаныс, энергетика, қорықтар, ұлттық маңызы бар мәдени-тарихи объектілер, емдеу-сақтыру орындары, қазба байлықтар және т.б. мемлекеттік маңызды объектілер жатады.

Мемлекеттік реттеудің мынадай негізгі тәсілдері бар:

- салықтық реттеу;
- ақша-несие қатынастары арқылы реттеу;
- бюджеттік реттеу;
- баға арқылы реттеу;
- мемлекет бағдарламасы мен мемлекеттік тапсырыс арқылы реттеу;
- сыртқы экономикалық қатынасты реттеу.

салықтық реттеу – салық салу, оның түрлерін ставкаларын белгілеу, салық жеңілдіктерін беру немесе салықтан босату;

ақша-несие қатынастары арқылы реттеу - салық жүйесін қоса алғанда, мұны мемлекеттің фискалдық саясаты деп атайды, осы арқылы ақша айналысына ықпал етеді. Мемлекет ұлттық банк арқылы ақша эмиссиясы мен жалпы ақша көлемін реттейді, банктің қарыз пайызының ставкасын белгілейді, зайымдар береді, облигациялар мен бағалы қағаздар шығарады;

бюджеттік реттеу - мемлекеттік органдар мемлекеттік бюджетті әртүрлі бағыттар бойынша жұмсайды. Сонымен қатар мемлекет салық төлемдерінен тыс мемлекетке қосымша төлем белгілей алады, сол арқылы ақша айналысы мен қор жинуады реттейді;

баға арқылы реттеу - нарықтық экономика жағдайында мемлекет бағаны шектеп, одан артық қоюға тыйым салады;

мемлекет бағдарламасы мен мемлекеттік тапсырыс арқылы реттеу - мұнда мемлекеттік органдар бюджет қаражатының бір бөлігін әлеуметтік, ғылыми бағдарламаға бөледі де, осы арқылы концерттерге, фирмаларға, кәсіпорындарға, белгілі бір өнім түрлерін өндіруге, әскери тапсырыстар мен қоғамдық көлікке тапсырыс береді;

сыртқы экономикалық қатынасты реттеу – сыртқы экономика, сыртқы экономикалық байланыстар мемлекет тарапынан реттеуді талап етеді. Мемлекеттің сыртқы экономикалық қызметке араласуының негізгі мақсаты сол елдің экономикалық және саяси мүддесін қорғау.

Макроэкономикалық жағынан қарағанда **ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚҰРЫЛЫСЫ** келесі нақты құрастырылған қатынастар жүйесімен сипатталады:

- елдегі өндіріс ресурстары арасындағы;
- қоғамдық еңбек бөлінісіне негізделу арқылы бөлінген экономикалық агенттер арасындағы ресурстардың бөлінуі;
- осы агенттердің өндіріс көлемі арасындағы;
- өнімнің өндіру, бөлу, айырбастау және тұтыну процессінде қалыптасқан ұлттық өнімнің құрылымдық бөлімдері арасындағы.

Басты бағыттары:

- қаржылық;
- ақша-несиелік;
- әлеуметтік саясат.

Экономиканы мемлекеттік реттеу әдістері екі топқа жіктеледі.

Бірінші топқа: жалпы, жеке және арнайы әдістер жатады.

* **Жалпы әдіске** – диалектика, талдау, синтез, индукция, дедукция сияқты танымдық әдістерінің жиынтығы жатқызылады.

* Әлеуметтік-экономикалық дамудың үрдістерін мемлекеттік реттеуде **жеке әдіс** жиі қолданылады.

Ол статистикалық және экономикалық —
математикалық әдістердің төмендегі түрлерін
қамтиды:

- **Экстраполяциялық әдіс.**
- **Экономикалық топтастыру әдісі.**
- **Индекстік әдіс.**
- **Бюджеттік әдіс.**
- **Арнайы әдістер.**
- **Баланстық әдіс .**
- **Мақсатты – бағдарламалық әдіс .**
- **Нормативтік әдіс.**

Экстраполяциялық әдіс – бұл әдіс алғашқы болжамдарды жасауда және негізгі бағыттарды жобалауда қолдануға ыңғайлы.

Экономикалық топтастыру әдісі – бір немесе бірнеше ұқсас белгілердің негізінде қалыптасқан құрылымдық, тізбектер жиынтығы.

Индекстік әдіс – бұл әдіс әлеуметтік-экономикалық дамудың әртүрлі көрсеткіштерін салыстыруда пайдаланылады.

Бюджеттік әдіс – бұл әдіс әртүрлі топтағы халықтың өмір сүру деңгейі туралы статистикалық ақпаратты алу мақсатында қолданылады.

Арнайы әдістерге – мемлекеттік реттеудің барлық үлгісінде аса маңызды орын алатын – баланстық, мақсатты-бағдарламалық және нормативтік әдістер жатады.

Баланстық әдіс – шаруашылықтың сала аралық қатынасын дұрыс таңдауға мүмкіндік береді.

Мақсатты – бағдарламалық әдіс – экономикалық мәселелерді шешуде кешенді тәсілдемені қолдану.

Нормативтік әдіс – болжамды үрдістердің оңтайлы көлемін қамтиды және әртүрлі деңгейлердің арасындағы қарым-қатынасын болжайды.

Нормативтердің мынадай түрлері болады:

Техникалық-экономикалық норматив.

Экономикалық норматив;

Әлеуметтік норматив.

Экологиялық норматив.

Нормативтердің мынадай түрлері болады:

Техникалық-экономикалық норматив – бұл шикізаттардың, отынның, электроэнергияның шығындарын анықтауға мүмкіндік береді.

Экономикалық норматив – яғни, мемлекеттің экономиканы реттеуде қолданатын құралдары:

- мүлікке, табысқа, пайдалы қазбаларды өндіруге салынатын салықтар;
- бюджетке аударылатын аударымдар мен трансферттер;
- міндетті резервтік аударымдардың нормалары, есептік ставкалар.

Әлеуметтік норматив – тұтыну бюджетімен және күнделікті өмір сүру деңгейі негізінде жасалынады, олар белгілі нормативтік әдіспен анықталған ең төменгі тұтыну бюджетіне және оңтайлы тұтыну бюджетіне сүйенеді.

Экологиялық норматив – атмосфераға зиянды қалдықтардың, судың ластануы деңгейін, жерді, суды пайдалану мөлшерлерін көрсетеді. Бұл мөлшерлер табиғи жүйелердің сақталуына, жалпы табиғатты ұтымды пайдалану мен табиғатты сақтау шараларының тиімділігін дәл есептеу кепілдіктерін береді.

Мемлекеттік реттеудің әдістерінің **екінші тобы** әлеуметтік-экономикалық үрдіске әртүрлі шаралардың әсер етуінен құралады. Мұнда мемлекет келесі әдістерді қолданады.

1. **Тікелей әсер ету.**
2. **Жанама әсер.**

Мемлекеттік реттеу әдістері

Тікелей

Мемлекеттік мақсаттық бағдарламалар

Мемлекеттік қажеттілік үшін өнім (тауар, жұмыс және қызмет) жеткізуге арналған келісімшарттар

Шаруашылық субъектілерді мемлекеттік қолдау

Стандарттау

Сертификаттау

Лицензиялау

Квоталау

Экспорттық валюта түсімін міндетті түрде сату нормативін белгілеу

Қор нарығын құқықтық реттеу

Тұрлаулы баға (тариф) немесе олардың шекті деңгейін белгілеу

Амортизация есептеу тәртібі

Мемлекеттік меншікті басқару

Ең төменгі еңбекақы нормативін белгілеу және ЕТС (БТЖ) қолдану

Жанама

Салық салу жүйесі

Міндетті резервтер нормасы мен кредиттің пайыздық ставкасы

Деңгейлерді реттеу мен бағалардың арақатынасы

Ресурс төлемі

Кеден-тариф жүйесі

Айыроқсау бағамын реттеу

Ашық нарықтағы операциялар

Мемлекеттік реттеудің әдістерінің **екінші тобы** әлеуметтік-экономикалық үрдіске әртүрлі шаралардың әсер етуінен құралады.

Мұнда мемлекет келесі әдістерді қолданады.

1. Тікелей әсер ету – яғни, мемлекеттік меншік пен ресурстарды тиімді пайдаланудан құралады. Оған кіретіндер:

- мемлекеттік кәсіпорындардың қаржылық операцияларын олардың құрлымы мен шаруашылықтық мақсаттарына бағытталуын бақылау;
- мемлекеттік сектордағы кәсіпорындардың өндірістік тапсырмаларын, бағалар мен тарифтерді белгілеу;
 - валюталық секторды бақылау;
 - капиталды сыртқа шығаруды шектеу;
 - ақша белгілерін эмиссиялау;
 - кәсіпорындарға лицензиялар беру;
- шектеу, рұқсат ету, мәжбүрлеудің басқадай әкімшіліктік шаралары.

2. Жанама әсер ету – мемлекеттік салық жүйесі, несие, кедендік салымдар арқылы шаруашылық субъектілерінің іс-әрекетіне әсер етеді.

2. Монополияға қарсы мемлекеттік реттеу

Монополияға қарсы реттеудің **басты міндеті** – жекелеген фирмалардың нарықты монополизациялауын болдырмау. Ол әкімшілік (заңдық) әдістер мен нормативтік бағдарланған әдістер арқылы жүзеге асырылады.

Мемлекеттің монополияға **қарсы саясаты** – бұл бәсекелес нарықтың тиімді қызмет ету шарттарын қамтамасыз ету және оның шектен тыс монополизациялануына жол бермеу мақсатында мемлекет жүзеге асыратын экономикалық, әкімшілдік және заңдық шаралар жиынтығы.

Экономикадағы монополизмнің негізі белгілері:

- бәсекелестікті шектеу;
- тұтынушыны кемсіту;
- бағаны жасанды көтеру;
- өнім шығарылымын азайту.

Монополияға қарсы қызметке кіретіндер:

- бәсекелестіктің еркіндігін шектеуге заң жүзінде тыйым салу;
- жекелеген ұйымдардың нарықтағы басымдықтарға ие болуына мемлекеттік – билік арқылы жол бермеу;
- кәсіпкерлікті нарықтағы сұранысы жоғары өнім мен қызмет түрлерін ұлғайтуға ынталандыру шаралары арқылы қолдау.

Мемлекеттің монополияға қарсы қызметтің мақсаттары:

- нарықты өнімдер мен қызмет көрсетулермен толықтыру, тапшылықты жою;
- бәсекелестікті дамыту, әділетсіз бәсекелестіктің алдын алу, және өркениетті нарықтық қатынасты қалыптастыру;
- қалыптасқан монополия қызметін шектеу және алдын алу, жемқорлықпен, заң бұзушылықпен күресу;
- жаңа, ең бастысы мемлекеттік емес, экономикалық құрылымдарды қолдау;
- тұтынушылар құқығын қорғау;

Монополияға қарсы заңдылықтың міндеті – ел экономикасының тиімді дамуы үшін жағдай жасау болып табылады. Бұл міндеттер:

- кәсіпкерлік пен бәсекелестікті дамыту үшін қолайлы жағдайлармен қамтамасыз ету және ынталандыру;

- құқықтық негізде бәсекелестік жолындағы барлық кедергілерді жою;

- бәсекелестік қағидасын бұзу және монополиялық қызмет үшін жауапкершіліктің құқықтық тәртібін анықтау.

ҚР монополияға қарсы саясат аумағындағы атқарушы билік органы Монополияға қарсы комитет

Негізгі қызметіне жататындар:

- монополияға қарсы заңнаманы жетілдіру, ұсыныстарды әзірлеу және оны тәжірибеде қолдану;
- бәсекелестік пен тауар нарығын дамытуға бағытталған шаралар өткізу негізінде нұсқаулар әзірлеу;
- өндіріс пен айналымды монополиясыздандыруға бағытталған шараларды іске асыру;
- акцияларды сату және сатып алу бойынша ірі мәмілелерді бақылау;
- шаруашылық субъектілерін құру, қайта құру, тарату кезінде, монополияға қарсы талаптарды сақтауды бақылау.

- Қазақстанда монополияға қарсы заңнама **1991 жылғы 16тамыздағы «Монополиялық қызметті шектеу және бәсекелестікті дамыту туралы» ҚР Заңының қабылдануымен байланысты қолданысқа енді.**
- Бұл Заң, өнім нарығындағы шаруашылық субъектілер өздерінің басым жағдайын асыра пайдаланудың алдын алу және ескертуге бағытталған мемлекеттік монополияға қарсы саясаттың негізгі ережелерін, сондай-ақ әділетсіз бәсекелестік түрлерін және оларды жеңу тәсілдерін айқындады.

1992-1993 ж.ж нарықтағы басым жағдайды иеленген кәсіпорын қызметін бағалау арқылы реттеу кеңінен қолданылған.

Қазіргі кездегі баға саясаты табиғи монополия қызметін реттеу шеңберінде артықшылықпен іске асырылады (1998ж. 15-шілде, «Табиғи монополиялар туралы» ҚР Заңы);

ҚР монополияға қарсы заңнамасының жалпы жағдайындағы **негізгі үш сәтті** атап көрсетуге болады:

- республикалық монополияға қарсы заңнама қазіргі кезде негізінен азық-түлік нарығын реттеу бөлігінде басым қалыптасқан;

- банктік, сақтандыру қызмет нарығы, бағалы қағаздар нарығы және басқа да заңды және жеке тұлғалардың ақша қаражаттарын пайдаланумен байланысты салаларды монополияға қарсы реттеу бұрынғыдай шектеулі жүзеге асырылады;

- табиғи монополиялар туралы республикалық заңнама қалыптасқан және табиғи монополияны реттеудің құқықтық базасы қалыптасты.

Шетелдің монополияға қарсы заңнамаларының қазіргі жағдайын сипаттай отырып, әдетте **заңнаманың екі түрін** бөліп көрсетуге болады:

- американдық;
- батыс еуропалық.

Американдық тұрпаты монополиялық ымыраласу немесе одақтасудың кез-келген формасын жоққа шығарады.

Батыс еуропалық тұрпаты неғұрлым либералды болып табылады, онда барлық монополия шектелмейді, тек сол немесе өзге нарық аумағында бәсекелестіктің мүмкіндіктерін елеулі шектейтіндерге ғана тыйым салынады.

Заңнаманың треске қарсы және картельге қарсы бағытталғандары бар. Треске қарсы заңдар олардың құрамына кіретін фирмалардың кез-келген дербестігінен толық айырылуы орын алатын одақтар, бірлестіктер, концерндердің әрекеттеріне қарсы бағытталған.

3. ЭМР-дің құралдары мен принциптері және олардың ерекшелігі

Экономикалық қызметтерді жүзеге асыру үрдісінде мемлекет алдында тұрған міндеттерді шешу үшін мемлекет өкімінде бірнеше құралдар болады. Олардың ішіндегі маңыздыларына – қазыналық және қаржылық саясат; әлеуметтік саясат; әлеуметтік саясат пен табыстарды реттеу саясаты; сыртқы экономикалық саясат және т.б. жатады.

- Мемлекеттік реттеудің құралдары әкімшілік және экономикалық болып бөлінеді. Әкімшілік құралдар мемлекет билігінің күшіне, яғни тыйым салу, рұқсат беру, күштеуге негізделеді.
- Олардың қызметінің аясы негізінен қоршаған ортаны қорғаумен, әлеуметтік әлсіз қорғалған тұрғындар үшін жағдай жасаумен шектеледі.

Мемлекеттік реттеудің негізгі әкімшілік құралдары:

- қазыналық саясат, яғни шығындар мен салықтардың құқықтық аумағындағы саясат;
- ақша саясаты;
- табысты реттеу саясаты;
- әлеуметтік саясат;
- баға белгіленімін мемлекеттік реттеу;
- сыртқы экономикалық реттеу.

Мемлекеттік реттеудің экономикалық құралдары ақша-несие қаржылары мен бюджеттік саясатқа бөлінеді және ол мынадай негізгі элементтерден тұрады:

- **экономикалық болжау.**
- **экономикалық дамуды бағдарлау.**
- **экономикалық дамуды бюджеттеу.**
- **индикативтік жоспарлау.**

- **экономикалық болжау** – экономикалық салалардың болашағын алдын - ала болжау, яғни мақсатты анықтаудың, әлеуметтік экономикалық дамудың стратегиясы мен тактикасын жасаудың негізі болып табылады.

- **экономикалық дамуды бағдарлау** – барлық экономиканың немесе оның жекелеген салаларының (аймақтардың, көп салалы кешендердің) даму бағдарламаларын жасау және оны іске асыру. Бұл экономикалық дамудың үрдісіне мемлекеттің тікелей белсенді араласуының негізгі құралы.

- **экономикалық дамуды бюджеттеу** – елінің мемлекеттік бюджетін, экономикалық дамуға мемлекеттің араласу құралы ретінде қолдану және оны іске асыру. Мемлекеттік бюджет – бұл еліміздің экономикалық дамуын нақты басқарудың негізгі құжаты.

- **индикативтік жоспарлау** – бұл көп кезеңді үрдіс. Ол еліміздің экономикасының дамуының жоспарын жасай отырып, шаруашылық субъектілеріне оның көрсеткіштерін жеткізеді және жоспарлық көрсеткіштердің орындалуын бақылайды. Индикативтік жоспар – ұлттық экономика шеңберінде макроэкономикалық саясатты жасау және жүргізудегі негізгі құжат болып табылады.

Қоғамдағы мәселелерді шешу негізінде экономикалық дамудың көрсеткіштерін сипаттайтын құралдар:

- **экономиканың макроқұрылымдық үлгісі;**
- **экономиканың құрлымдық - салалық үлгісі;**
- **экономиканың қаржылық-құндылық үлгісі.**

- **экономиканың макроқұрылымдық үлгісі** – бұл үлгі қоғамдық ұлғаймалы ұдайы өндірістің жүйесін ұсынады, физикалық көлем серпінінде қоғамдық ұдайы өндіріс үдерісінде маңызды макроэкономикалық ауыспалылықтың өзара байланыстылығын сипаттайды. Ол халық шаруашылығындағы өндірістік ресурстардың айналымы мен өнімдердің айналымын: өндіріс, бөлу, айырбас, тұтыну сияқты ұдайы өндіріс үдерісінің тізбектілігін сипаттайды;
- **экономиканың құрлымдық - салалық үлгісі** – ол төмендегідей болжамдық міндеттерді шешеді:
 - ұдайы өндіріске қатысушылардың соңғы сұранысын қамтамасыз ететін мөлшердегі қоғамдық өндірістің салалық құрылымның болжамды есебін;
 - экономикалық деңгейлерге техникалық-экономикалық көрсеткіштердің әсер етуін бағалау;
 - өзгермелі жиынтық сұранымының әсерінен болатын экономикадағы салалық қозғалыстық есебін;
 - елдің құрылымдық экономикалық дамуының қаржылық көрсеткіштеріне техникалық-экономикалық параметрлердің әсер ету ағымын бағалау;
- **экономиканың қаржылық-құндылық үлгісі** – бұл экономикадағы қаржылық тепе-теңдікке қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Қазіргі нарықтық экономика құрылымында әртүрлі бөлімдерді жіктеп көрсетуге болады.

Олар:

- функционалды құрылым.
- әлеуметтік құрылым.
- салалық құрылым.
- территориялық құрылым.

Олар:

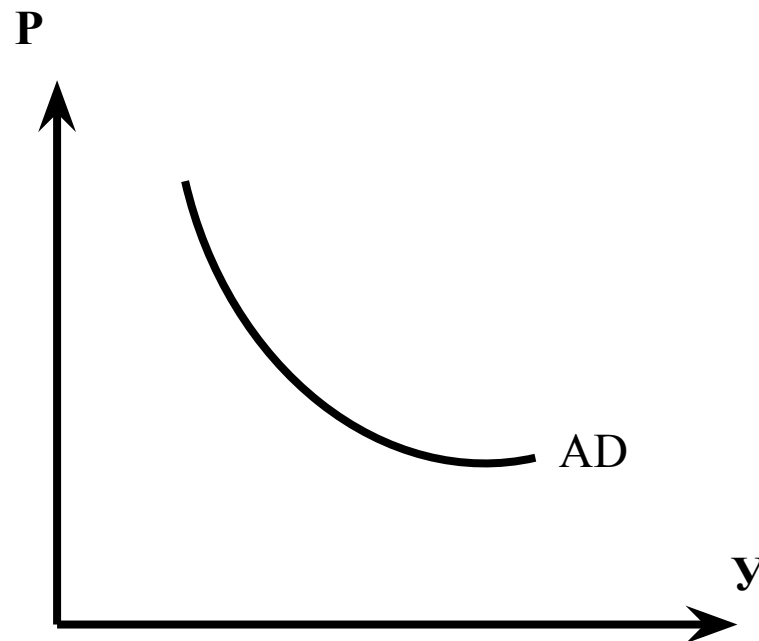
- функционалдық құрылым – бұл ЖҰӨ әртүрлі қажеттілікке бөлуді сипаттайды: яғни, жеке меншіктік және мемлекеттік тұтыну, жалпы жинақтау, таза экспорт. Бұған өнім құнының - еңбек, капитал, жер, ғылыми-техникалық даму сияқты өндіріс факторларына байланысты қалыптасуын жатқызуға болады;
- әлеуметтік құрылым – бұл қоғамдық өндірісті әлеуметтік секторға бөлуді сипаттайды: яғни, жеке меншіктік сектор (корпоративтік жеке меншік секторы), корпоративтік мемлекеттік – жеке сектор, мемлекеттік сектор (унитарлық және қазыналық кәсіпорындар), үй шаруашылықтары секторы.
- салалық құрылым – бұл экономикада ЖҰӨ өндірудегі жеке салалардың үлесін сипаттайды.
- территориялық құрылым – бұл әртүрлі территориялық құрылымдағы ЖҰӨ-ді өндірудің үлесін сипаттайды.

(Жалғасы)

4. Жиынтық сұраныс пен жиынтық ұсыныс.

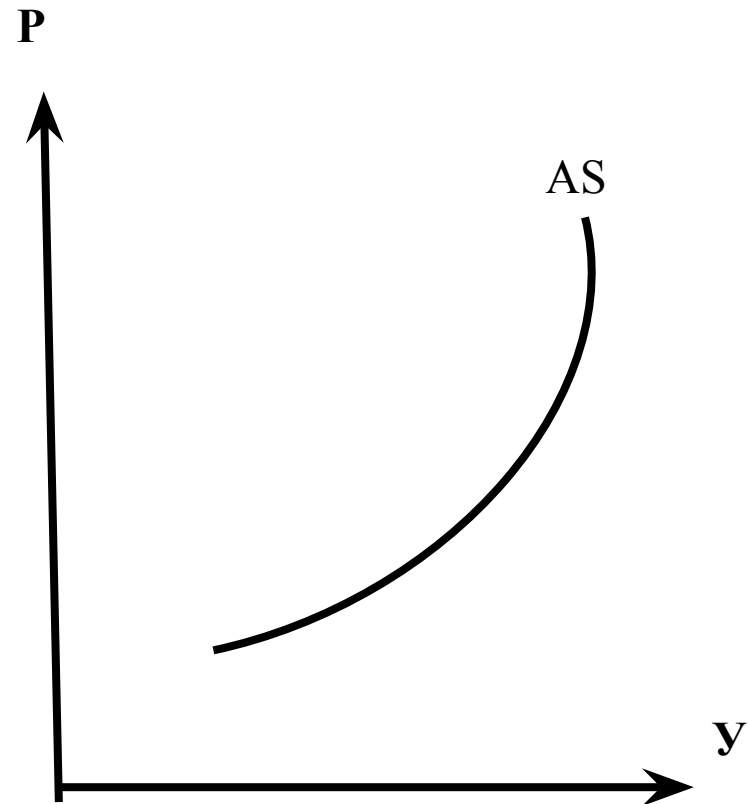
Жиынтық сұраныс – бұл тұтынушылар кез келген мүмкін болатын бағамен сатып алуға даяр ұлттық өндірістің нақты көлеміне тең экономикалық агрегат.

AD графигі баға деңгейі мен нақты ЖҰӨ көлемі арасындағы байланысты сипаттайтын кері ылдыйы бар қисық

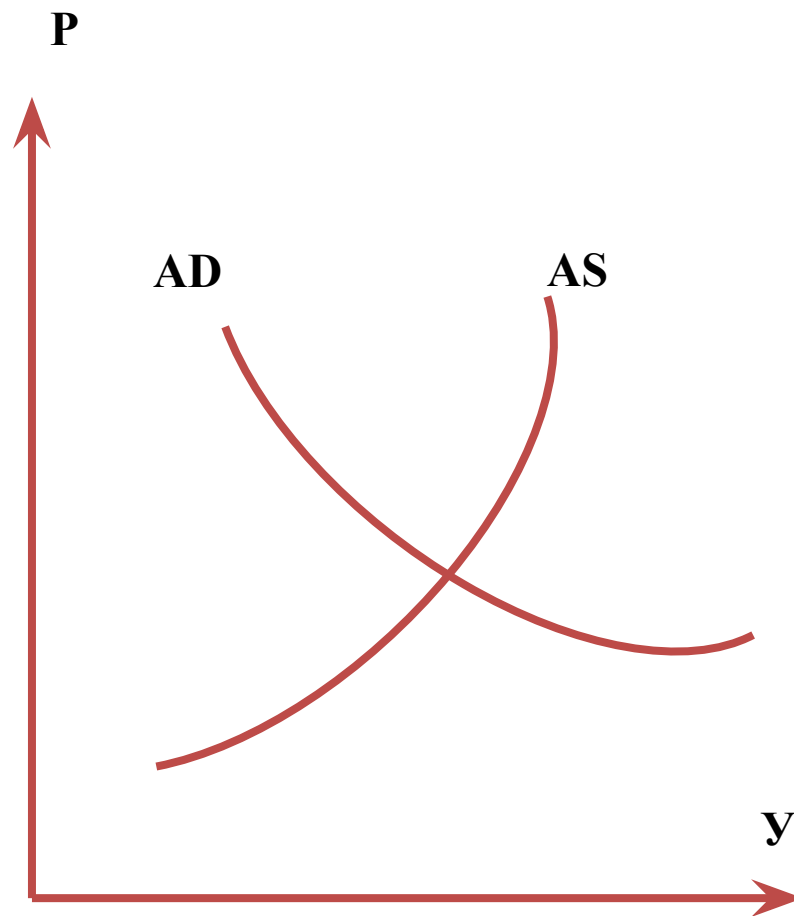

- **Жиынтық ұсыныс** – әрбір бағаның мүмкін болатын деңгейінде өндірістің нақты, яғни қолдағы бар көлеміне тең экономикалық агрегат.

AS үлгісінің графигі бағамен ұлттық өнім көлемінің арасындағы тура байланысты көрсететін қисық

Бағаның тепе-тең деңгейі мен өндіріс көлемінің тепе-теңдігі жиынтық ұсыныс пен жиынтық сұраныстың теңдігін анықтайды. Бұл тепе-теңдік графикте AD мен AS қисықтарының қиылысу нүктесімен суреттеледі

Жиынтық сұранысты экономиканың секторларына сәйкес бөлу бойынша мына **құрылымы** анықталады:

- Үй шаруашылықтарының жиынтық сұранысы (немесе тұтыну (C));
- Кәсіпкерлердің капиталды құрал-жабдықтарына деген сұранысы (немесе инвестициялар (I));
- Мемлекеттің тауарлар мен қызметтерге деген сұранысы (немесе мемлекеттік сатып алу (G));
- Шетел азаматтарының отандық тауарларға деген сұранысы мен отандық азаматтардың шетел тауарларына деген сұраныстың арасындағы айырмашылығы (немесе таза экспорт (X));

Басқаша айтқанда, AD = соңғы өнімге деген сұраныстың жалпы сомасы = $C + I + G + X = ЖҰӨ$.

Жиынтық ұсыныс деп кәсіпкерлік және мемлекеттік секторларының сатуға дайындаған соңғы тауар мен қызметтерінің жалпы сомасының ақшалай түрдегі көлемін түсінеміз. Олай болса, жиынтық ұсыныс $ЖҰӨ$ -ге тең болады ($AS = ЖҰӨ$), немесе, есептеген кездегі байқалмайтын айырмашылықтарды ескермегенде, жалпы ұлттық табысқа тең болады.

5. Акселератор, мультипликатор түсінігі.

- Макроэкономиканың қызмет ету туралы Кейнстік түсінік «мультипликациялық» эффект теориясында орын алды. Кейнс теориясында мультипликатор дегеніміз инвестиция өзгерісінен табыстар өзгерісінің тәуелділігін көрсететін коэффициент.

Экономика тепе-теңдік жағдайына жететін ЖІӨ-нің оңтайлы көлемін анықтайтын Кейнстік теория инвестиция өскенде, ЖҰӨ бастапқы қосымша инвестицияға қарағанда әлде қайда үлкен көлемде өсетіндігін көрсетеді. Ол инвестициялардың **мультипликациялық (өспелі) эффектiге** жеткізетіндігінен шығады.

Бір саладағы шығындар басқаларындағы өндірісті кеңейтіп, жұмысбастылықты көбейтеді. ЖҰӨ көлеміндегі осындай өспелі көбейткіш эффект мультипликациялық эффект деп аталады.

Мультипликатор - инвестиция көлемі ұлғайғандағы ЖҰӨ-ның өсу шамасын көрсететін сандық коэффициенті.

Ол **ЖҰӨ өсімшесінің инвестиция өсімшесіне қатынасы арқылы анықталады.**

Акселератор. Тұтыну заттарына деген сұраныстың өсуі машиналар мен жабдықтарға деген сұраныстың бірнеше мәртеге өсуіне алып келетін жалғаспалы реакцияны туғызады. Бұл заңдылық акселератор эффекті деп сипатталады (акселератор - жылдамдаушы).

Акселераторды инвестициялар мен тұтынушылық сұраныстың (дайын өнім) немесе ұлттық табыстың өсуінің арасындағы қатынас ретінде қарастыруға болады:

$$v = I_t / (Y_{t-1} - Y_{t-2})$$

Бұл жерде v - акселератор, I – инвестициялар, Y – табыс (немесе тұтынушылық сұраныс), t – инвестиция жасалған жыл.

*НАЗАР ҚОЙЫП
ТЫҢДАҒАНДАРЫҢЫЗҒА*

КӨП-КӨП РАХМЕТ !!!